

УДК 378.147
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.3

В. І. Бабак

начальник кафедри повітрянодесантної підготовки
факультету підготовки спеціалістів десантно-штурмових військ
Військової академії (м. Одеса)

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК

У статті конкретизовано компоненти, критерії, показники та рівні готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ. Резюмовано, що особливості застосування військ у ході антитерористичної операції зумовлюють інтенсивність та якість підготовки майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ. Відзначено, що проблема діагностики широко представлена з точки зору розвитку педагогічної психології та методології в наукових дослідженнях. Визначено, що критерії є відповідним індикатором, на підставі якого оцінюється динаміка та результативність експериментального дослідження. Встановлено, що загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв зводяться того, що вони повинні відбивати основні закономірності формування особистості. Виявлено, що за допомогою критеріїв встановлюється зв'язок між усіма компонентами досліджуваної системи, якісні показники мають виступати в єдності з кількісними. З'ясовано, що показник, як складова критерію, є конкретним і типовим виявленням одиниць його суттєвих сторін, за яким можна визначити наявність якості, зробити висновок про рівень її розвитку.

Грунтуючись на результатах проведеного теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел з проблеми підготовки майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ до професійної діяльності, беручи до уваги особливості та структуру підготовки майбутніх офіцерів, конкретизовано компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно-результативний), критерії (усвідомлення значущості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, цілеспрямованість пізнавальної активності майбутніх офіцерів у процесі вивчення фахових дисциплін, ступінь сформованості готовності застосовувати набуті вміння та навички для виконання різних видів професійної діяльності, рефлексія та самооцінка), показники, що оцінюються за чотирма рівнями (високий, достатній, задовільний, низький) готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ.

Ключові слова: курсанти, офіцери десантно-штурмових військ, готовність, компоненти, критерії, показники.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Головними меседжами оборонної реформи у Стратегічному оборонному бюлетені України (2016 р.), розрахованому на період до 2020 р., є: створення державної програми розвитку всіх аспектів оборонної та військової сфери до кінця 2020 р.; приведення стандартів Збройних сил України (далі – ЗСУ) до стандартів НАТО; оновлення правової бази в оборонній сфері; створення Комітету реформ Міністерства оборони України та Збройних Сил України задля забезпечення координації, моніторингу та оцінки оборонної реформи [1, с. 15]; щорічне спрямування з бюджету на фінансування сектору безпеки та оборони не менше 5% запланованого обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП), у тому числі на оборону – не менше 3% запланованого обсягу ВВП; створення об'єднаного керівництва секторами безпеки та оборони; створення інтегрованої системи закупівель у Міністерстві оборони; створення Сил спеціальних операцій як окремого роду військ за стандартами НАТО; поглиблення

взаємодії з країнами-членами НАТО у сфері військової розвідки; перебудова системи медичного та логістичного забезпечення; створення, утримання та розгортання стратегічного резерву Збройних Сил України та інше [2; 3]. Висловлені тези та події на сході України вказують на важливість підготовки держави до збройного захисту національних інтересів.

Основною метою такої підготовки, як наголошено у Військовій доктрині, є досягнення рівня обороноздатності, достатнього для стримування інших держав від застосування воєнної сили проти України, а в разі військового конфлікту – для оперативного і злагодженого переходу держави з мирного на військовий стан і відсічі збройній агресії, ліквідації (локалізації, нейтралізації) збройного конфлікту, територіальної оборони та цивільного захисту України. А для захисту держави необхідні добре підготовлені професіонали військової справи, зокрема офіцери десантно-штурмових військ (далі – ДШВ) [1, с. 34].

Особливо гостро ця проблема постала в період інтенсифікації реформування ЗСУ

(з 2014 р. та донині) з початком проведенням антитерористичної операції (далі – АТО). З оголошенням у державі 01 березня 2014 р. «особливого періоду» – початку ведення антитерористичної операції – питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ набуло неабиякої актуальності.

Перебіг бойових дій на сході України засвідчив необхідність якісної підготовки українських воїнів, зокрема десантників, до дій у населених пунктах, ділянках місцевості з обмеженою видимістю та інших нестандартних умовах, які вимагають від військових фахівців особливих індивідуальних навичок у переміщенні та застосуванні зброї. Зазначимо, що з початку антитерористичної операції на сході високомобільні десантні війська постійно брали та беруть участь у захисті цілісності держави [1, с. 26–27].

Особливості застосування військ у ході АТО зумовлюють інтенсивність та якість підготовки майбутніх офіцерів ДШВ у напрямі експлуатації, обслуговування та застосування штатної бойової техніки, зокрема водіння БМП і БТР у складних умовах місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор. Теоретичний аналіз сучасної військової, педагогічної та психологічної літератури (І. Бех, О. Бикова, Д. Блохін, Є. Бондаревська, М. Варій, Л. Долomanюк, І. Зимня, Н. Кічук, В. Коровін, Т. Майборода, М. Мацишин, Т. Нестеренко, В. Петрук, С. Пільова, І. Родигіна, Л. Романишина, О. Савченко та інші) засвідчив, що нині проблема професійної готовності стає все більш актуальною, її досліджують у багатьох наукових напрямках.

Особливості професійної підготовки військових досліджували О. Барабанщиков, І. Біочинський, М. Герасимов, М. Дьяченко, О. Єфремов, М. Заплавський, Є. Леонов, І. Липський, В. Полук, В. Пономаренко, Є. Сарафанюк, Н. Феденко, Г. Шпак, В. Ягунов та інші. На підставі теоретичного аналізу наукових джерел з'ясовано, що особливості та структурні компоненти професійної готовності військовослужбовців розглядаються за різними родами військ, зокрема: майбутніх офіцерів-прикордонників (А. Афанасьєв, М. Мацишин, С. Морозов та інші), майбутніх офіцерів Міністерства внутрішніх справ (Т. Трегубенко, Г. Яворська та інші), спеціалістів зв'язку (Є. Бударін та інші), військового фахівця в галузі захисту інформації (Ю. Коленко та інші), офіцера служб тилу (С. Каплун) та інше. Натомість, проблема формування готовності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ до професійної діяльності на основі реалізації акмеологічного підходу висвітлена недостатньо.

Метою статті визначено конкретизацію компонентів, критеріїв, показників та рівнів готовно-

сті до професійної діяльності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Звернемося до поняттєво-термінологічного осмислення досліджуваної проблеми. Новий тлумачний словник української мови подає такі поняття «показник»: «свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь; дані, які свідчать про кількість чого-небудь, завдяки чому можна судити про стан, розвиток, хід чогось» [5, с. 794].

За трактуванням С. Гончаренка, показники «поєднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішень про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» [6, с. 3]. Показники надають можливість визначити якісні зміни кожного критерію на певному рівні та кількісні характеристики сформованості цих рівнів. Показник, як складова критерію, є типовим і конкретним проявом однієї з суттєвих сторін певної якості особистості. Його використання допомагає оцінити якість і рівень її сформованості.

За визначенням науковців (С. Гончаренко, Г. Коджаспірова, О. Коджаспіров, В. Радул та інших), критерій є ознакою, за якою класифікуються та оцінюються явища, дії або діяльність, зокрема під час їх формалізації. Критерії є відповідним індикатором, на підставі якого оцінюється динаміка та результативність експериментального дослідження. Загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв можна звести до того, що вони мають відбивати основні закономірності формування особистості; за допомогою критеріїв має встановлюватися зв'язок між усіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники мають виступати в єдності з кількісними.

Новий тлумачний словник української мови подає поняття «критерій» як мірило, підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось [5, с. 627]. Значення самого поняття «критерій» визначається як об'єктивна ознака, за допомогою якої відбувається порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його в різних обстежених осіб або класифікація вивчених чинників і процесів. Тоді як О. Барабанщиков наводить декілька визначень критеріїв:

- а) це показник, об'єктивний прояв чого-небудь;
- б) це психологічна установка діагноста;
- в) це мірило, тобто правило, яким треба користуватися під час діагностування;
- г) це питання опитувальника, анкети, тесту тощо [7, с. 47].

Науковці вважають, що критерії повинні бути об'єктивними (результати мають відповідати педагогічному явищу), унікальними (не повинно

бути взаємопересічних критеріїв та їх показників), повними (охоплювати найбільш значні й стійкі сторони педагогічного явища), надійними (має бути правдивий результат у різних умовах) і зрозумілими (всі експерти мають однозначно тлумачити критерії та їх показники) [7]. Складниками критерію є показники.

У виборі критеріїв ми виходимо з того, що кожний з них має систему показників, яка характеризує якісні зміни критерію. Показники, як складові частини критерію, є конкретним і типовим виявленням одиниць його суттєвих сторін, за яким можна «визнати» наявність якості, зробити висновок про рівень її розвитку.

У педагогічних дослідженнях за допомогою критерію відбувається порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або класифікація вивчених чинників і процесів [1; 4].

Зокрема, Н. Полетаєва визначає основні критерії підготовленості майбутніх офіцерів:

- знання програмного матеріалу (рівень теоретичної та практичної підготовки);
- прагнення до вдосконалення професійних знань, умінь та навичок у процесі навчальних занять і під час самостійної підготовки;
- рівень розвитку стійкості уваги;
- рівень уміння майбутніх офіцерів самостійно виявляти професійно-творчу пізнавальну активність (самостійне вивчення додаткової літератури, що виходить за межі програми, робота в наукових гуртках тощо) [9, с. 84].

Аналіз військово-педагогічної літератури свідчить, що на сьогодні склалися різні підходи до відбору й обґрунтування критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів, у тому числі десантно-штурмових військ, до професійної діяльності. Зокрема, П. Городов основним критерієм пропонує обрати результативність і мотив поведінки, діапазон прояву і стійкість конкретної якості особистості [8, с. 36].

У працях науковців система навчально-пізнавальної діяльності характеризується за такими критеріями: змістово-результативний; операційний; мотиваційно-динамічний [1, с. 77].

Змістово-результативний критерій враховує те, що внаслідок активності суб'єктів освітнього процесу виявляється результат, який не завжди зовнішньо виражений. Операційний критерій визначає прийом навчання, який враховує характер діяльності суб'єкта. Він орієнтує викладача не лише на реєстрацію, а й на формування рівня активності студентів чи курсантів. Мотиваційно-динамічний критерій відбиває не лише акт поведінки, а й психічний стан суб'єктів у навчанні [1, с. 81].

У дисертаційному дослідженні Ю. Івашкова виокремлено такі критерії готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: професій-

но-пізнавальний, діяльнісно-змістовий та регуляційно-поведінковий. Науковець подає коротку характеристику цих критеріїв та розкриває їх зміст шляхом визначення показників [10, с. 111]. Дослідник визначає показниками за професійно-пізнавальним критерієм знання курсантами статутів, положень керівних документів, вимог експлуатаційно-технічної документації, особливостей служби, навички та звички дисциплінованої поведінки, знання основ правопорядку та дисципліни, усвідомлення значущості дисциплінованості, вміння дотримуватися розпорядку дня, зовнішній вигляд. Діяльнісно-змістовий критерій характеризується такими показниками: ініціативність; самостійність; старанність і організованість; відповідальність; активність у підтримці дисципліни в курсантському підрозділі; вимогливість до себе і товаришів; нетерпимість до порушень дисципліни; пунктуальність під час несення служби; точність при виконанні наказів і розпоряджень начальників. Основними показниками регуляційно-поведінкового критерію автор визначає такі: дотримання вимог керівних документів, розпоряджень і наказів; ставлення до служби та навчання у вищому закладі освіти; ставлення до командирів; ставлення до товаришів по службі; ставлення до майна, бойової техніки та зброї; культура мови у стосунках з товаришами; вміння управляти своєю поведінкою та емоціями; наявність навичок самодисципліни; реакція на критику [10, с. 124].

У процесі розробки критеріїв оцінки готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ враховано також вимоги, яким ці критерії повинні відповідати, зокрема:

- бути об'єктивними, відбивати ознаки, які властиві предмету дослідження незалежно від волі суб'єкта та об'єкта;
- містити істотні ознаки предмета дослідження, а найістотніші ознаки повинні бути стійкими та постійними;
- узгоджуватись із загальними критеріями ефективності всього освітнього процесу;
- бути простими та зручними в застосуванні.

Проблема визначення критеріїв, показників та рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ пов'язана з труднощами, оцінки рівня їх сформованості [4]. Для розв'язання цієї проблеми важливим є теоретичне обґрунтування сутності компонентів, критеріїв та показників готовності офіцерів десантно-штурмових військ до професійної діяльності.

Висновки. Ґрунтуючись на результатах проведеного теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел з проблеми підготовки майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ до професійної діяльності, беручи до уваги особливості та структуру підготовки майбутніх офіцерів у процесі навчання ми

дійшли висновку, що для дослідження рівнів готовності суттєве значення мають компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно-результативний), критерії (усвідомлення значущості готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, цілеспрямованість пізнавальної активності майбутніх офіцерів у процесі вивчення фахових дисциплін, ступінь сформованості готовності застосувати набуті вміння та навички для виконання різних видів професійної діяльності, рефлексія і самооцінка), показники, що оцінюються за чотирма рівнями (високий, достатній, задовільний, низький).

Перспективи подальших наукових розвідок в цьому напрямі вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні сукупності організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів десантно-штурмових військ на засадах акмеологічного підходу.

Список використаної літератури:

1. Георгієв В.М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів високомобільних десантних військ у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 244 с.
2. Про створення єдиної системи військової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-p> (дата звернення: 19.05.2019).
3. Про нову редакцію Воєнної доктрини України : Указ Президента України від 2 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 19.05.2019).
4. Хрупало М.М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів тилу засобами проектної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 332 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. Київ : Аконтіт, 2008. Т. 2. 926 с.
6. Гончаренко С.У. Гуманітаризація освіти як першооснова розбудови освітньої системи України (з доп. на загальних зборах АПН України). *Освіта*. 1994. № 78–79. С. 2–3.
7. Барабанщиков А.В., Дерюгин Н.И. Военно-педагогическая диагностика. Москва : ВПА, 1995. 108 с.
8. Городов П.Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе. Москва : ВПА, 1993. 112 с.
9. Полетаева Н.В. Педагогические условия развития профессионально-творческой познавательной активности курсантов образовательного учреждения МВД России : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01. Липецк, 2004. 128 с.
10. Івашков Ю.Б. Формування дисциплінованості як професійної якості майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2010. 196 с.

Babak V. Components, criteria, indicators and levels of formation of readiness to professional activity of future officers of the Air Assault Forces

The article concretizes the components, criteria, indicators and levels of readiness to professional activity of future officers of the Air Assault Forces. It has been summarized that peculiarities of using troops during the antiterrorist operation, determine the intensity and quality of training future officers of the Air Assault Forces. It has been noted that the problem of diagnostic is widely represented in terms of development of pedagogical psychology and methodology in scientific studies. It has been determined that criteria are the appropriate indicator on the basis of which the dynamics and effectiveness of the experimental research are defined. It has been established that the general requirements for selection and substantiation of the criteria are reduced to the fact that they should reflect the basic patterns of personality formation. It has been found that with the help of criteria connection between all components of the studied system is established, qualitative indicators should act in unity with quantitative ones. It has been found that the indicator, as a component of a criterion, is a concrete and typical identification of units of its essential aspects, by which one can determine the availability of quality, to conclude about the level of its development.

Based on the results of theoretical analysis of scientific and pedagogical sources on the problem of training future officers of the Air Assault Forces to professional activity, taking into account the particularities and the structure of training future officers, specified components (motivational-valuable, cognitive-perceptual, operational-active, personal-resultative), criteria (awareness of the importance of readiness of future officers to professional activity, purposefulness of cognitive activeness of future officers in the process of studying professional disciplines, degree of formation readiness to use acquired abilities and skills to perform various types of professional activity, reflection and self-appraisal), indicators, which are evaluated by four levels (high, sufficient, satisfactory, low) of readiness to professional activity of future officers of the Air Assault Forces.

Key words: cadets, officers of the Air Assault Forces, readiness, components, criteria, indicators.